

Авторський колектив: Керівник та науковий редактор – Коваленко В.В., д-р екон. наук, проф.

Д.е.н., професор Алексєнко Л.М. (підрозділ 1.5); д.е.н., професор Дадашев Б.А. (підрозділ 3.4); д.е.н., професор Коваленко В.В. (вступ, підрозділи 3.2, 5.3); д.е.н., професор Кузнєцова Л.В. (підрозділ 3.3); д.е.н., професор Рябіна (підрозділ 2.2); д.е.н., професор Шевцова О.Й. (підрозділ 4.5); к.е.н., доцент Владимирська Н.І. (підрозділ 5.4); к.е.н., доцент Єріс (підрозділ 5.1); к.е.н. Гаркуша Ю.О. (підрозділ 4.3); к.е.н., доцент Жердецька Л.В. (підрозділи 3,5; 4.1); к.е.н., доцент Коренева О.Г. (підрозділ 5.3, 6.1, 6.2); Онищенко Ю.І. (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4); к.е.н. Ребрик Ю.С. (підрозділ 4.4); к.е.н., доцент Сирчін О.Л. (підрозділ 3.1); к.е.н., доцент Терасевич Н.В. (підрозділ 5.2); викладач Литвинюк О.В. (підрозділ 1.2); викладач Сергєєва О.С. (підрозділи 2.3, 2.4; 5.6); викладач Шепель Є.В. (підрозділ 2.1); аспірант Звєряков О.М. (підрозділ 4.2); заступник начальника відділу методології стандартів капіталу управління підготовки до впровадження нових методів нагляду департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України аспірант Кузнєченко Я.М. (підрозділ 5.5); аспірант Мандзюк Г.В. (підрозділ 4.5); аспірант Соколовський Є.А. (підрозділ 3.6); здобувач Падалко А.О. (підрозділ 5.7); аспірант Шевцов Ю.О. (підрозділ 4.5).

Рецензенти: Міценко В.І., д.е.н., професор, директор Центру наукових досліджень Національного банку України;

Колодізєв О.М., д.е.н., професор, завідувач кафедрою банківської справи Харківського національного економічного університету;

Школьник І.О., д.е.н., професор, проректор з навчальної роботи ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика: монографія /
За ред. В.В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. – 492 с.

Монографія підготовлена за результатами проведеного комплексного дослідження щодо методології та практичних напрацювань в сфері банківського регулювання та нагляду. У монографії обґрунтовано теоретико-методологічні засади розвитку банківської діяльності та формування банківської системи. Проаналізовано тенденції організації та регулювання грошового ринку в Україні. Доведено роль антикризового управління в системі банківського регулювання та нагляду. Обґрунтовано теоретичні основи регулювання процесу організації системи ризик-менеджменту в банках. Визначено теоретико-методологічні засади бухгалтерського обліку в банках України та напрямки його розвитку.

Монографія є продовженням попереднього дослідження кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету – «Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку».

Розраховано на працівників банківських та фінансових установ, науковців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та всіх, кого цікавлять проблеми розвитку банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Одеського національного економічного університету (протокол №2 від 29.10.2013).

© Коваленко В.В. (керівник та науковий редактор), 2013

© Атлант, 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Розвиток банківської діяльності та формування банківської системи	9
1.1. Генезис виникнення банківської діяльності	9
1.2. Особливості становлення, тенденції та періодизація розвитку банківської системи України	20
1.3. Сутність та методологічні основи побудови банківських систем	36
1.4. Взаємозв'язок процесів управління та самоорганізації банківських установ при формуванні структури банківської системи	59
1.5. Маркетингові стратегії застосування фінансових інновацій у розвитку банків з небанківськими установами	76
Розділ 2. Організація та регулювання грошового ринку	96
2.1. Еволюція і чинники інфляційного процесу та їх вплив на регулювання грошово-кредитного ринку	96
2.2. Діяльність вітчизняних банків на грошовому ринку України	123
2.3. Удосконалення управління грошовими потоками сучасного банку	135
2.4. Вплив інформаційних технологій на управління грошовими потоками банків	144
Розділ 3. Концептуальні основи регулювання та нагляду банківської діяльності	154
3.1. Державне регулювання банківської діяльності в контексті ідей економічної теорії	154
3.2. Регламентація економічної сутності, функцій та завдань регулювання та нагляду банківської діяльності	176
3.3. Регулювання банківської діяльності: теорія та необхідність реформування	185
3.4. Характеристика міжнародних стандартів регулювання та нагляду банківської діяльності	202
3.5. Обґрунтування методичних засад оцінки достатності власного капіталу для покриття ризиків банківської діяльності	211
3.6. Концептуалізація дослідження державного регулювання іпотечного кредитування	224
Розділ 4. Антикризове управління в системі банківського регулювання та нагляду	249
4.1. Теоретико-методичні засади організації процесів фінансового управління в банку	249

4.2. Оцінка результативності інструментів антикризового регулювання фінансової стійкості банківської діяльності.....	260
4.3. Методичні підходи до визначення стабільності банківської діяльності та її вплив на систему антикризового управління.....	266
4.4. Антикризове управління ліквідністю банків.....	279
4.5. Державне регулювання та антикризове управління банківською діяльністю, щодо життєвого циклу розвитку банківської установи як економічної організації.....	294
Розділ 5. Регулювання процесу організації системи ризик-менеджменту в банках.....	326
5.1. Організаційні засади ризик-менеджменту в банках.....	335
5.2. Банківські ризики, їх класифікація.....	361
5.3. Обґрунтування методів управління ризиками в банках.....	374
5.4. Методологічні підходи до оптимізації методики оцінки банками кредитоспроможності позичальників – корпоративних клієнтів.....	386
5.5. Аналіз підходів до розрахунку кредитного ризику як складової оцінки достатності капіталу банку.....	403
5.6. Регулювання грошових потоків банківської установи інструментами ризик-менеджменту.....	410
5.7. Роль кредитних дефолтних свопів на фінансовому ринку.....	
Розділ 6. Бухгалтерський облік в банках України: теоретико-методологічні засади та напрямки розвитку.....	427
6.1. Розвиток методичних підходів до організації бухгалтерського обліку в банках України.....	427
6.2. Вплив глобалізаційних процесів на методологію бухгалтерського обліку в банках.....	440
Список використаних джерел	449

РОЗДІЛ 6

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В БАНКАХ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

6.1. Розвиток методичних підходів до організації бухгалтерського обліку в банках України

У всьому світі бухгалтерський облік сприймають як універсальну ділову мову. У той же час на його методику та організацію впливають соціальні економічні та культурні чинники кожної країни.

Мета організації бухгалтерського обліку визначає найголовніше його завдання – формування повної, достовірної інформації про господарські процеси та результати діяльності установи, необхідного оперативного керівництва та апарату управління, а також для її використання іншими зацікавленими органами, а саме інвесторами, кредиторами, податківцями тощо.

Можемо повністю погодитися з Л.М. Кіндрацькою, що правильне сформована бухгалтерська інформація виконує важливу функцію в системі захисту комерційного банку від банкрутства, підвищуючи якість керування ним та активно впливаючи на коригування управлінських рішень відповідно до умов конкуренції, нестабільності фінансових ринків [1].

А. В. Шайкан зазначає, що в останні роки склався новий підхід до визначення облікової системи банку. Бухгалтерський облік вийшов за рамки традиційного і є засобом, що активно використовується усіма ланками управління банку. Облікові завдання є управлінськими за своїм змістом. Поступово стираються межі між управлінським обліком, менеджментом та аналізом діяльності [2].

Згідно Постанови Національного банку України № 566 «Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України» [3] в банківських установах відокремлюються наступні

підсистеми обліку: фінансовий, управлінський та податковий облік. Об'єкти управлінського обліку характеризують зміст, обсяг і зміни будь-якої інформації, яка стосується ведення діяльності банку, а виокремлення об'єктів фінансового обліку орієнтовано на розв'язання питань управління активами, пасивами та капіталом банку.

Фінансовий облік забезпечує своєчасне та повне відображення всіх банківських операцій та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни. На основі даних фінансового обліку складається фінансова звітність, яка не є комерційною таємницею, регулюється державою, стандартами різних рівнів і відкрита для користування.

Управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, оцінки, контролю й використання своїх ресурсів. Управлінський облік ведеться банком для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки та особливостей діяльності і структури управління. Банки самостійно обирають метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг (робіт), визначають зміст внутрішньої звітності, а також строки її подання на різні рівні управління. При організації управлінського обліку повинна забезпечуватися ідентичність інформації і розрахунків, здійснених на основі фінансового обліку. На відміну від фінансового обліку, який регулює закон та національні чи міжнародні стандарти, управлінський облік суб'єкти господарювання ведуть самі, враховуючи особливості діяльності, структуру й розміри підприємства, потреби та вимоги управління.

В свою чергу, податковий облік складається з правил ведення бухгалтерського обліку, яких вимагають дотримуватися урядові органи, що наділені повноваженнями збору податків.

Опрацювання інформації про господарські операції банку здійснюється за допомогою загально визнаних інструментів бухгалтерського обліку:

документація, інвентаризація, визнання і оцінка елементів фінансової звітності, система рахунків, подвійних запис, звітність, але методики їх обліку побудовано за правилами, що витікають із застосування в обліковому процесі базових принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, а саме: переваги економічної сутності над юридичною формою, нарахування доходів та витрат та їх відповідності звітним періодам, критеріїв визнання та методів оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат згідно з концептуальною основою МСФЗ.

Ефективне управління банком і банківською системою залежить від доцільності та достовірності інформації про банківські операції, наявність фінансових ресурсів, їх використання, результати діяльності банку, які підсумовуються в звітності. Завершальним етапом в бухгалтерському обліку є складання і подання звітності. Звітність складається на основі інформації про фінансовий стан, результати діяльності, на основі даних різних облікових систем, які розкривають діяльність кожного суб'єкта господарювання.

У загальному розумінні під звітністю банку розуміють систему фінансової, статистичної, управлінської та податкової звітності, яка відображає результати банківської діяльності та інформацію, що стосується господарських операцій банку.

Реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів призвело до істотної зміни методології бухгалтерського обліку і необхідності перегляду питань його організації. В даний час міжнародні стандарти не тільки узагальнюють накопичений досвід різних країн, а й активно впливають на розвиток національних систем бухгалтерського обліку та звітності.

Трансформація бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів, створення нової нормативної бази бухгалтерського обліку вимагає рішення цієї проблеми на національному рівні. Основні передумови необхідності удосконалення бухгалтерського обліку банків відповідно до міжнародних стандартів наведені на рисунку 1 [4]:

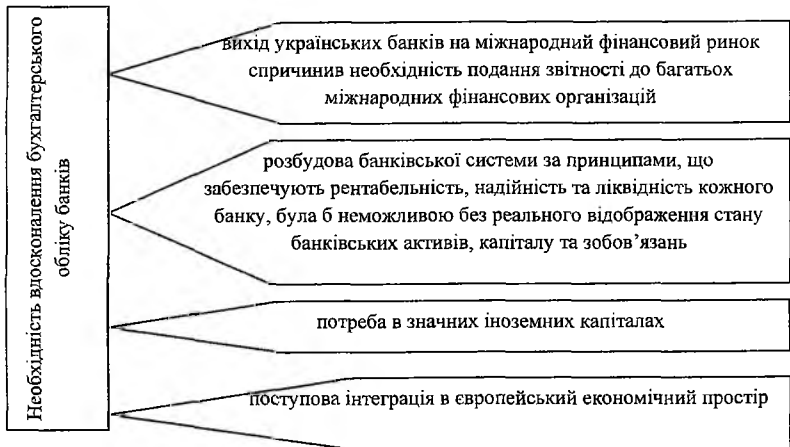

Рис. 6.1. Причини вдосконалення бухгалтерського обліку в банківському секторі України відповідно до вимог МСБО

Обравши концепцію реформування системи бухгалтерського обліку, який викликаний включенням країни до світових інтеграційних процесів, Національний банк України здійснює методологічну роботу, спрямовану на перегляд нормативних документів у зв'язку із змінами МСФЗ.

Саме звітність, складена відповідно до міжнародних стандартів викликає більшу довіру у іноземних інвесторів та можливих партнерів. МСФЗ надають можливість об'єктивно розкривати існуючі фінансові ризики. Це є досить важливим, оскільки Україна інтегрується у Європейське співтовариство і визнання українських банків на міжнародній арені сприятиме зміцненню вітчизняної економіки, відкриттю нових можливостей для іноземних інвесторів, покращенню рівня життя населення.

Головною метою складання фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і діяльність банку для прийняття економічних рішень. Згідно з МСФЗ під час складання фінансової звітності необхідно враховувати принципи відкритості, прозорості і підзвітності. Однак ринкові відносини в банківській

системі формуються за умов агресивної конкуренції, що виявляється як у відкритих, так і у прихованих формах. Боротьба з конкурентами потребує постійної уваги, ретельного аналізу і контролю керівництва банку всіх напрямів банківської діяльності, тому такий принцип як прозорість заходить у суперечність із потребою закрити певні аспекти діяльності. Закритість інформації надає можливість керівництву банку приховати некомпетентність тих, хто несе відповідальність за прийняті рішення, а також приховати реальні результати стратегії розвитку банку.

Для розуміння сучасного стану та напрямів розвитку бухгалтерського обліку в банківській системі України варто розглянути його становлення в історичному ракурсі.

Система бухгалтерського обліку в банках України, яка функціонувала до 1997 року, була сформована методологічно виходячи з потреб централізованого управління економікою у межах колишнього СРСР. Коли головною метою організації бухгалтерського обліку було забезпечення контролю за виконанням Державного плану. Тобто, після проголошення Україною незалежності, у період становлення Національного банку України як центрального банку, методологія бухгалтерського обліку в банківській системі України характеризувалася повним відтворенням принципів соціалістичної системи господарювання. В той же час, перехід до ринкових відносин обумовив жорстку ломку планово-командної системи господарювання, що не могло не вплинути на критерії формування та розкриття економічної інформації, яка характеризувала всі економічні процеси. Таким чином, реформування обліку стало об'єктивно необхідним і неминучим.

Науковці відправною точкою реформи бухгалтерського обліку в Україні вважають Указ Президента України від 23.05.1992 р. «Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики [5,6,7,8]. З метою виконання даного Указу було розроблено Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу України на міжнародну систему обліку і статистики (постанова Кабінету

Міністрів України від 04.05.1993 № 326). Першим документом Національного банку України, що започаткував реформування системи бухгалтерського обліку в банківській системі України, був наказ № 46 від 03.08.1992 року «Про організацію роботи по переходу банків України на міжнародну систему бухгалтерського обліку і статистики», потім його замінив наказ № 82 від 13.08.1993 року «Про організацію роботи по переходу України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і статистики». Дані накази окреслювали заходи, спрямовані на виконання програми обліку в банках. В продовження руху до зміни методології обліку в банківській системі було затверджено програму реформування бухгалтерського обліку і звітності Національного банку України (постанова Правління НБУ № 272 від 17.10.1996 р.) та програму реформування бухгалтерського обліку і звітності комерційних банків України (постанова Правління НБУ № 315 від 29.11.1996 р.), які визначали стратегію реформування. Як зазначають П.М. Сениц та В.І. Ричаківська, в рамках реалізації даної стратегії було:

- проведено інвентаризацію наявних форм звітності;
- переглянуто існуючу нормативно-правову базу на відповідність МСБО;
- визначено основні сегменти нормативної бази, які потребують першочергової заміни та окреслено перелік необхідних інструкцій;
- розроблено проекти планів рахунків бухгалтерського обліку операцій НБУ та комерційних банків, які адаптовано до вимог МСБО та потреб банків;
- створено нову систему аналітичного обліку;
- проведено міжнародну експертизу підготовлених до затвердження проектів;
- погоджено наявні проекти з Міністерством фінансів України та іншими міністерствами і відомствами;
- розроблено нормативні документи, що регламентують порядок обліку основних фінансових інструментів, які суттєво впливають на баланс банку [7].

Це, в свою чергу, дозволило змодельовати нову систему формування та розкриття економічної інформації, яка б забезпечувала потреби всіх користувачів: внутрішніх (менеджери, власники), зовнішніх (інвесторів, клієнтів, НБУ, органи статистики та інші), а бухгалтерський облік побудувати таким чином, щоб забезпечити його розвиток як єдиної інформаційної системи, на основі якої повинна формуватися фінансова, статистична, податкова та управлінська звітності.

Логічним завершенням даного етапу розвитку було 1 січня 1998 року, яке було визначено постановою Правління НБУ № 452 від 24.12.1997 р. «Про лорядок переходу на новий план рахунків бухгалтерського обліку, форми фінансової і статистичної звітності та режим роботи в перехідний період» датою переходу на систему обліку та звітності відповідно до міжнародних стандартів. Вимоги даної постанови були успішно реалізовані банківськими установами України, тобто з 1 січня 1998 року банківська система України розпочала впровадження МСБО.

Наступний етап розвитку бухгалтерського обліку в банках України, пов'язаний з формуванням нових умов господарювання, загальним переосмисленням організаційних, процедурних та інших аспектів функціонування банківських установ, коли банки набули ознак складної організації з багатоцільовим характером діяльності та високим ризиком її здійснення. Банківська система України на початку становлення працювала за новими принципами бухгалтерського обліку в рамках старих вимог до його організації. У свою чергу, це обумовило необхідність розробки «Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України», затвердженого Постановою Правління НБУ № 566 від 30.12.98 р. [3].

Змінюється економічна ситуація в Україні, розвиваються ринки, з'являються нові, складніші банківські продукти, збільшується частка іноземних інвестицій в капіталах банків України, розширюється співробітництво банків України з міжнародними організаціями, кредитними установами на валютному, фондовому, інвестиційному ринках світу.

Відповідно, це вимагає перегляду чинних та розробки нових нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку, їх подальшої інтеграції з вимогами МСБО, інформація має відповідати загальноприйнятим принципам щодо її розкриття. Змін потребує не лише план рахунків, формується необхідність розробки та реалізації технічного інструментарію – відповідних інструкцій, методик, процедур, впроваджуються концептуально нові принципи обліку [8], а саме:

- нарахування та відповідність доходів і витрат - для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів, тобто операції та їх результати визнаються в міру того, як вони відбулися, а не тоді, коли отримано або сплачено грошові кошти, що дозволяє визначати реальний фінансовий результат не лише по закінченні дії фінансового інструменту, а й у процесі його використання;

- застосування методу ефективної процентної ставки в бухгалтерському обліку фінансових інструментів банків;

- обачність - застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати - не занижуватимуться. Принцип обачності орієнтовано на визнання всіх можливих збитків на противагу максимальним прибуткам;

- для регулювання вартості активів і зобов'язань банки використовують метод переоцінки, пов'язаний з зміною ринкової вартості активів та зміною офіційного обмінного курсу гривні щодо іноземних валют та банківських металів;

- з метою покриття можливих витрат у зв'язку з ризиковими банківськими операціями використовується механізм формування резервів під знецінення активів. Формуються резерви під зниження реальної вартості кредитів, депозитів, цінних паперів, дебіторської заборгованості;

- розробляється методологічний інструментарій щодо змісту облікової політики банку. Основне призначення облікової політики визначається як упорядкування облікового процесу в установі; забезпечення методологічного та методичного відображення майна банку, фінансово-господарських операцій та результатів його діяльності; надання бухгалтерському обліку планомірності та цілеспрямованості; забезпечення ефективності обліку. Кожен банк самостійно розробляє облікову політику. Цим документом встановлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно з чинним законодавством. Важливим аспектом формування облікової політики є розкриття методики ведення обліку окремих фактів господарської діяльності стосовно яких чинні стандарти та інші нормативні акти не містять конкретних рекомендацій щодо правил їх обліку. Тому банки зобов'язані самостійно встановити відповідний спосіб ведення обліку з конкретних питань на підстав чинних положень та використовуючи професійне судження провідного управлінського персоналу. Фактично облікова політика має відображати всі особливості обліку конкретного банку. При встановленні облікової політики банку важливо визначитися, за якою вартістю обліковуватимуться фінансові активи. Перевага надається методу обліку активів та зобов'язань за справедливою вартістю.

- у складі бухгалтерського обліку виокремлюють фінансовий та управлінський облік, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних. Окремо від фінансового та управлінського обліку банки ведуть податковий облік [9].

Тобто, даний етап розвитку бухгалтерського обліку характеризувався рухом до застосування банківськими установами України вимог МСФЗ як норми прямої дії та коригуванням нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності до повної відповідності вимогам МСФЗ.

У червні 2011 року Верховна Рада України прийняла зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відповідно до яких

публічні акціонерні товариства та фінансові установи повинні подавати звіти за МСФЗ з 2012 року. Було внесено зміни до Законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України». Відповідно до ст. 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [10]: банки організують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, у свою чергу, відповідно до ст. 41 Закону України «Про Національний банк України» [11]: Національний банк встановлює обов'язкові для банківської системи стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності. Тобто, з 2012 року банки України повинні застосовувати вимоги МСФЗ як норми прямої.

У той же час з огляду на міжнародні тенденції щодо глобалізації економічних процесів, розвиток і вдосконалення міжнародних стандартів фінансової звітності, їх конвергенції, необхідно чітко усвідомлювати, що процес розвитку бухгалтерського обліку в банківській системі України буде вимагати постійної гармонізації з вимогами МСФЗ. Зокрема, у широкому розумінні гармонізація обліку характеризує відповідність та злагодженість, дотримання принципів ведення бухгалтерського обліку та складання звітності. В контексті основних завдань можливо визначити формування поглиблених знань з питань впливу розвитку та конвергенції стандартів фінансової звітності та методологію обліку та формування звітності банківських установ України, формування ґрунтовної теоретичної та методичної бази, необхідної для вільного володіння сучасними методиками оцінки та обліку, а також опанування основних підходів щодо вибору, обґрунтування та реалізації найбільш ефективних рішень в умовах необхідності формування професійного судження щодо облікових процедур, що в свою чергу вимагає наявності відповідних сучасних професійних знань у галузі бухгалтерського обліку, економіки, фінансів, права, інформаційних технологій.

Система МСФЗ на сьогоднішній день дуже швидко змінюється. Міжнародні стандарти, що є дійсними на сьогодні, досить мінливі. Наприклад Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB) оновила стандарт МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», виправивши в ньому пункт про терміни введення в дію. Тепер ефективною датою значиться 1 січня не 2013, 2015 року.

МСФЗ (IFRS) 9, який був виданий по результатах першого блоку проекту Ради з МСФЗ щодо заміни МСБО (IAS) 39, застосовується до класифікації та оцінки фінансових активів і зобов'язань. В ході наступних етапів Рада з МСФЗ розгляне облік хеджування та знецінення фінансових активів. МСФЗ 9 призведе до більш раннього визнання кредитних збитків фінансовій звітності, що вважається послідовнішим підходом з огляду на практику ціноутворення на кредитні та подібні продукти (кредитори також включають у величину номінальної процентної ставки премію та ризик, як покликана покривати майбутні кредитні ризики).

МСФЗ 10 (IFRS) «Консолідовані фінансові звіти» передбачає єдину модель контролю, яка застосовується до всіх типів компаній, включаючи компанії спеціального призначення. Зміни, які вносяться стандартом МСФЗ (IFRS) 10, вимагатимуть від керівництва значно більшого обсягу суджень про визначенні того, які з компаній контролюються і, відповідно, мають консолідуватися материнською компанією, ніж при застосуванні вимог МСБО (IAS) 27. МСФЗ (IFRS) 10 також передбачає спеціальні вказівки щодо застосування його положень в умовах агентських відносин МСФЗ (IFRS) 1 заміною вимоги відносно консолідації, які містяться в ПКІ 12 та МСБО (IAS) 2 «Консолідована та окрема фінансова звітність».

МСФЗ (IFRS) 11 виключає можливість обліку компаній під спільним контролем з використанням методу пропорційної консолідації. Натомість компанії під спільним контролем, які відповідають визначенню спільних підприємств, обліковуються за методом дольової участі. МСФЗ (IFRS) 1 замінює МСБО (IAS) 31 «Участь у спільній діяльності» і ПКІ 13 «Компанії пі

спільним контролем - немонетарні внески учасників». Банки повинні оцінити можливий вплив застосування МСФЗ (IFRS) 11 на його фінансовий стан та результати діяльності.

МСФЗ (IFRS) 12 «Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання» застосовується до річних звітних періодів, які починаються 1 січня 2013 року. МСФЗ (IFRS) 12 об'єднує вимоги до розкриття інформації, які раніше містилися у МСБО (IAS) 27 в частині консолідованої фінансової звітності, а також в МСБО (IAS) 31 та МСБО (IAS) 28. Указані вимоги до розкриття інформації відносяться до часток участі компанії у дочірніх компаніях, спільній діяльності, асоційованих та структурованих компаніях. Уведений також ряд нових вимог до розкриття інформації відносно таких компаній. Банк буде змушений розкривати більше інформації про компанії, які є консолідованими чи неконсолідованими структурованими компаніями, в діяльності яких він бере участь або які він спонсорує. Але стандарт не вплине на фінансовий стан чи результати діяльності банку.

МСФЗ (IFRS) 13 об'єднує в одному стандарті всі настанови відносно оцінки справедливої вартості згідно МСФЗ. МСФЗ (IFRS) 13 не вносить зміни в те, як компанії зобов'язані використовувати справедливу вартість, а містить настанови відносно оцінки справедливої вартості відповідно до МСФЗ, в тих випадках, коли використання справедливої вартості вимагається або дозволяється у відповідності з іншими стандартами у складі МСФЗ. Стандарт застосовується відносно річних звітних періодів, які починаються 1 січня 2013 року. Дострокове застосування дозволяється. Прийняття МСФЗ (IFRS) 13 впливає на оцінку активів і зобов'язань банку, які обліковуються за справедливою вартістю.

В результаті опублікування МСФЗ (IFRS) 10 та МСФЗ (IFRS) 12, МСБО (IAS) 27 тепер містить настанови щодо обліку дочірніх, під спільним контролем та асоційованих компаній тільки в окремій фінансовій звітності.

В результаті опублікування МСФЗ (IFRS) 11 та МСФЗ (IFRS) 12 застосування методу часткової участі здійснюється не лише відносно

інвестицій в асоційовані компанії, але також і відносно інвестицій у спільне підприємства. Поправка набуває чинності для річних звітних періодів, які починаються 1 січня 2013 року.

Для вчасного запровадження змін в стандартах суб'єкта господарювання необхідно мати достатню кількість інформації, якісні методологічне забезпечення та потужні інформаційні технології. Саме тому необхідно завчасно вивчати нові вимоги стандартів. Це дасть змогу сформулювати ефективний план дій щодо їх запровадження.

На сьогодні, банківськими установами здійснюється розрахунок нормативів максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств наданих одному інсайдеру (Н9) та максимального сукупного розміру кредитів гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10). Проте поняття «інсайдер», що визначається Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, не повністю відповідає поняттю «пов'язана сторона», що міститься в МСБО 24 «Розкриття інформації про зв'язані сторони». Інформація щодо виконання нормативів Н9 та Н10 недостатньо для представлення об'єктивної, зрозумілої та достовірної інформації щодо ризиків з пов'язаними особами. Таким чином, необхідно удосконалити систему ризик-менеджменту шляхом здійснення аналізу ризиків з пов'язаними особами та розроблення заходів щодо їх мінімізації.

Системою ризик-менеджменту в банку також має детально досліджуватися інформація про існування контролю та суттєвого впливу між банком та іншими суб'єктами господарювання з метою виявлення пов'язаних осіб.

Системою ризик-менеджменту повинні своєчасно виявлятися негативні тенденції у фінансовому стані пов'язаних осіб та оцінюватися суттєві зміни в результаті процесів придбання та перепродажу об'єктів власності. Оцінку ризику операцій з пов'язаними особами має проводитися з урахуванням суттєвості впливу на фінансові показники банку.

Отже, слід зазначити, що реформування системи бухгалтерського обліку і гармонізація принципів формування звітності з вимогами МСФЗ сприятиме удосконаленню бухгалтерського обліку в банках України, розвитку євроінтеграційних процесів в Україні, розвитку міжнародного співробітництва, участі у міжнародному розподілі та кооперації праці, залученні іноземних інвестицій в економіку України. Це дасть змогу поліпшити вітчизняний облік, допоможе бути відкритим та зрозумілим внутрішнім і зовнішнім користувачам бухгалтерської інформації.

6.2. Вплив глобалізаційних процесів на методологію бухгалтерського обліку в банках

У кожній окремій країні склалися власні підходи, що регулюють діяльність банків, сформувалася власна система бухгалтерського обліку під впливом економічних, політичних, географічних та національних особливостей. Під впливом глобалізації відбулося поєднання міжнародних та національних стандартів регулювання обліку в банківських установах.

Погано розвинута банківська система або фінансова нестабільність однієї держави може негативно вплинути на фінансовий стан інших країн. У зв'язку з цим, було розроблено спільні норми, положення і нормативні акти щодо регулювання бухгалтерського обліку банківських установ.

Намір України стати повноправним учасником ринкових процесів у світі та повноправним членом ЄС вимагає від неї створення прозорої та зрозумілої для всього світу системи розкриття інформації та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання. У свою чергу, глобалізація економіки та формування міжнародної системи бухгалтерського обліку визначають необхідність адаптації принципів і методів бухгалтерського обліку банківських установ України до міжнародних стандартів.

Вивченням впливу глобалізації на методологію обліку займалися такі вітчизняні вчені: Ф. Бутинець, С. Голов, Г. Кірейцев, В. Жук, В. Костюченко,

Н.Малюга,О. Петрук, В. Сопко, М. Пушкар, В. Пархоменко, О. Білору М.Шигун та ін.

За кордоном даному питанню приділяли увагу Д. Уїтні, Е. Дженкінс, С. Річард, Д. Баррі, Б. Лева, С. А. Діпіаза, Р. Екклз, А. Бекоев, В. Білолипецьки У. Бек, Л. Лесков та інші.

У наукових дослідженнях прослідковуються два основні напрями перший - це безпелеяційна участь у глобальній конвергенції, другий позиці щодо обережної стандартизації бухгалтерського обліку, коли превалює думка щодо неможливості врахування національних напрацювань, особливостей специфіки діяльності окремих галузей економіки при універсалізації облікових процедур у світових масштабах.

При цьому гармонізація розглядається як приведення національних стандартів у відповідність до існуючих міжнародних вимог, а конвергенція - узгоджене зближення національних, регіональних та глобальних стандартів систем обліку [12].

Вивчення проблем впровадження в Україні Міжнародних стандартів фінансової звітності дозволило зробити висновки про необхідність системного підходу та подальшого розвитку конвергенції національних та глобальних стандартів.

Глобалізація - це неминучий (об'єктивний) соціально-економічний процес, який не знищує, а транслює національні особливості на весь світ, тобто відбувається взаємопроникнення і взаємозбагачення у глобальному масштабі [13]. Вона має об'єктивний і безповоротний характер. Російський вчений С. К. Глазьев стверджує: "Сучасний етап глобалізації являє собою процес формування єдиного світового економічного, фінансового, інформаційного та гуманітарного простору, обумовлюючий зниження ролі державних бар'єрів і шляху руху інформації, капіталів, товарів та послуг та зростання ролі наднаціональних інститутів регулювання економіки" [14].

Тобто в умовах глобалізації відбувається формування наднаціональних систем бухгалтерського обліку, а глобальна конвергенція стандартів

фінансової звітності означає зближення стандартів фінансової звітності у всьому світі.

На думку С. Діпіаза та Р. Екклз, “в корпоративному світі найближче до Всесвітніх стандартів фінансової звітності (ВСФЗ) знаходяться Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)” [15].

МСФЗ Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS - International Financial Reporting Standards) - стандарти, що затверджуються Радою і Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB - International Accounting Standard Board). МСФЗ характеризуються як стандарти, що ґрунтуються на принципах (principles based standards), тобто вони не деталізують усі процедури фінансового обліку, а в багатьох випадках вимагають особистих професійних суджень.

На сьогодні більше ніж 100 країн вимагають або дозволяють використання МСФЗ, або знаходяться у стадії конвергенції зі стандартами Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО). В. Жук зазначає, що “якщо США і Японія приймуть МСФЗ, ці стандарти в усіх відношеннях стануть глобальними” (табл. I) [12, с. 21].

Таблиця 6.1

Частка визначальних світових систем стандартизації фінансової звітності, які використовуються в бухгалтерському забезпеченні глобальних ринків капіталу

№	Світові бухгалтерські системи	Частка бухгалтерського забезпечення глобальних ринків капіталів, %
1	GAAP US	52
2	МСФЗ	25
3	GAAP Японія	9
4	Інші	14

РМСБО та Рада зі стандартів фінансового обліку США (US Financial Accounting Standards Board (FASB)) працюють у напрямку конвергенції МСФЗ та US GAAP. У вересні 2002 року IASB та FASB формалізували свої наміри та

домовленості у Меморандумі про порозуміння між радами, відомому як Норвальська угода [16]. Мета – конвергенція двох найбільших систем стандартизації та запровадження єдиних глобальних стандартів фінансової звітності. У 2006 році IASB та FASB визначено Дорожню карту конвергенції стандартів. З 2007 року в США звіти, складені за МСФЗ, визнаються повністю. У 2008 р. SEC (Security Exchange Commission) оприлюднила детальний план запровадження IFRS. Компанії США можуть готувати свої звіти за МСФЗ починаючи зі звіту за 2009 рік.

До переваг застосування МСФЗ відносять наступні:

- а) можливість отримання необхідної інформації для прийняття управлінських рішень;
- б) забезпечення зіставності звітності різних організацій, незалежно від того, резидентом якої країни вони є і на якій території здійснюють господарську діяльність;
- в) можливість залучення іноземних інвестицій і позик, а також виходу на зарубіжні ринки;
- г) престижність, більша довіра з боку потенційних партнерів;
- д) надійність інформації;
- е) прозорість інформації завдяки дотриманню правил її складання, також поясненням до звітності.

В той же час, використання вимог МСФЗ може призвести до потенційних ризиків, які можемо виділити у 3 групи, пов'язаних із впливом на фінансову стабільність банку:

- а) недостатня достовірність та надійність показника справедливої вартості, відповідно до вимог МСФЗ справедлива вартість має вимірюватися точністю, враховуючи можливі діапазони оцінок, експертні судження та досвід у виборі прийнятої вартості;
- б) недостатнє економічне підґрунтя для обліку результатів хеджування порядку обліку та звітності має більш чітко відображати економічну ситуацію

та економічну природу інструментів хеджування, належним чином враховуючи за документальною практикою управління ризиками;

в) вразливість підходів до формування резервів, запровадження стандартів щодо формування резервів для покриття потенційних ризиків не повинно викликати виконання циклічності в діяльності банків, тобто незбалансованість певних напрямів діяльності та збільшення непередбачених ризиків, які обумовлюють недосконалість обліку чи викривлення інформації.

Необхідність вирішення цих проблем обумовлює можливість розробки напрямів відповідності вимогам облікових стандартів вимогам забезпечення фінансової стабільності, а також визначення ступеня такої відповідності стосовно банківського сектору.

До таких напрямів можна віднести:

- використання надійних і достовірних облікових величин;
- визначення розподілу та масштабу ризиків;
- забезпечення умов для порівняння показників фінансової звітності;
- забезпечення чіткої та зрозумілої фінансової звітності;
- відображення фінансового стану банків на основі оцінки рівнів платоспроможності, прибутковості та ліквідності;
- приведення до взаємної відповідності правил обліку та практики належного управління ризиками;
- стимулювання позитивного впливу та уникнення негативної дії зовнішніх чинників розвитку банківського сектору;
- поліпшення корпоративного управління та рівня довіри з боку ринку.

З метою забезпечення ефективного впливу фінансової звітності на фінансову стабільність шляхом удосконалення управління ризиками облікові стандарти мають:

а) надати вищому керівництву банку можливість об'єктивно визначити профіль ризиків, певні ліміти та стандарти, приймати відповідні внутрішні нормативні документи, проаналізувати їх дотримання та виконання;

б) забезпечити чіткі процедури кількісного вимірювання ризиків, її оцінювання, моніторинг та контроль;

в) стимулювати адекватну підзвітність та розмежування повноважень функцій та обов'язків посадових осіб, функціональних підрозділів банку;

Гармонізація в бухгалтерському обліку досягається шляхом встановлення і розробки певних правил, дотримання яких надає характеру порівнюваності. Проте вона можлива не лише у тому випадку, коли побудова національної системи здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів, а й коли певний рівень її досягається всередині країни, таким чином, мова уже іде про уніфікацію окремих аспектів обліку.

Так, при підготовці звітності, відповідно до МСФЗ, важливого значення набуває професійне судження бухгалтера. На відміну від українських правил бухгалтерського обліку, які достатньо жорстко регламентовані, застосування професійними бухгалтерами судження і оцінки при підготовці міжнародної звітності відіграє важливу роль.

Прикладом може бути сукупність підходів до визначення справедливої вартості, де потрібне професійне судження при складанні фінансової звітності за МСФЗ. Тобто достовірність показників фінансової звітності значною мірою залежить від об'єктивності визначення справедливої вартості активів та пасивів банку. У свою чергу, МСФЗ 13 вводить в дію розширені вимоги до розкриття інформації, щоб допомогти користувачам фінансової звітності зрозуміти техніку оцінки, яка була використана при визначенні справедливої вартості та обґрунтуванні її впливу на фінансові результати діяльності банку. Справедлива вартість домінує майже у всіх інструктивних документах з обліку фінансових інструментів. Її зміни прямо пов'язані із порядком формування резервів під операції банків з цінними паперами, формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. По суті йдеться про реальну оцінку активів та оцінку ризиків за активами. Саме у даному випадку обійти професійне судження працівників банку, відповідальних за цю ділянку роботи практично неможливо. Більше того, до облікового процесу тут залучено

багато фахівців (не бухгалтерів), які займаються просуванням на ринку конкретних банківських продуктів. Тому не слід категорично стверджувати про цілковиту суб'єктивність оцінки за справедливою вартістю.

Професійне судження знаходить документальне відображення на рівні банку у Положенні про облікову політику. Статті, стосовно яких існує необхідність застосування професійного судження зображені на рисунку 2.

Рис. 6.2. Напрями, за якими існує необхідність формування професійного судження

Таким чином, на основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що професійний бухгалтер повинен адаптуватися до всіх змін, що відбуваються в міжнародних стандартах. Чим більш кваліфікований бухгалтер, тим більш об'єктивним є його професійне судження, що надасть можливість скласти фінансову звітність максимально правильно у відповідності до МСФЗ.

На рисунку 6.3 наведено випадки, коли застосовується професійне судження.

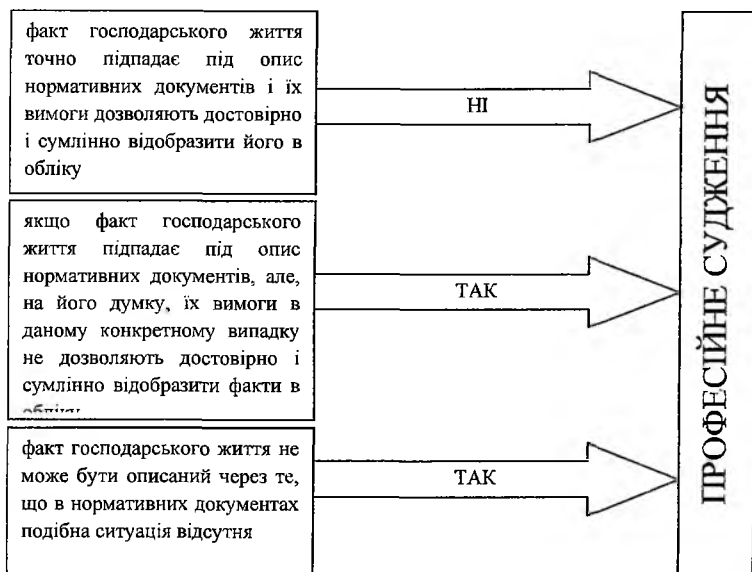

Рис. 6.3. Умови застосування професійного судження

Розвиток професійного судження та застосування його на практиці унікальним засобом, за допомогою якого, по-перше, лібералізують систем бухгалтерського обліку; по-друге, удосконалюють нормативну систем бухгалтерського обліку і звітності; по-третє, усувають протиріччя, закладені законодавстві; по-четверте, підвищується статус бухгалтера на окремому банкті в суспільстві в цілому.

Значно менше уваги приділено процесу трансформації систем стандартів України, управлінському аспекту зближення інформаційних систем різних країн. Організували роботу в даному напрямку Національний банУкраїни, Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку та Міністерств фінансів України.

Концепції пов'язані з сумісністю та злагодженістю державних систем мають свою структурну серцевину в фінансовій звітності і бухгалтерському обліку. Інші частини інформаційного поля також мають значення для розвитку

світових економічних відносин, та «фінанси і бухгалтерський облік» є найбільш пріоритетними.

Підсумовуючи, цілком зрозумілим є рух до застосування банківськими установами України вимог МСФЗ як норми прямої дії та необхідність підготовки нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності у повній відповідності до вимог МСФЗ.

Отже, реформування національної системи бухгалтерського обліку на основі МСФЗ повинно спонукати вітчизняних вчених до розробки пропозицій щодо їх подальшого вдосконалення та розвитку. У свою чергу, основою формування методології бухгалтерського обліку в умовах глобалізації повинна бути конвергенція, яка визначатиме єдині принципи професійної підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література до розділу 1

1. Енциклопедія банківської справи України : ред. В. С. Стельмах; НБУ, Ін- незалежних експертів. - К.: Молодь: Ін Юре, 2001. - 680 с. (додато "Моральний кодекс банкіра").
2. Костюченко О. А. Банківське право України: підручник О.А. Костюченко. – 3-тє вид. – К: Вид-во А.С.К., 2003. – 928 с.
3. Банковская система России: Настольная книга банкира. / под ред А. Г. Груновой и др. - М., 1995. - Т. I. - 600 с.
4. Банки кредити: История банковского дела [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://history.banks-credits.ru/>. – Загл. с екрана.
5. Канценеленбаум З.С. Учения о деньгах и кредите / З.С. Канценеленбаум – М.: Эконом. Жизнь, 1927. – 391 с.
6. Тамплиеры: мифы и реальность [Электронный ресурс]: обзор рабо Х. Николсон, М. Барбера, Э. Лорд и Дж. Райли-Смита. - Режим доступа http://www.templiers.info/templiers/index.php?id=tainy_i_mify&tainy_i_mify=mify_i_realnost01. – Загл. с екрана.
7. Прилуцький О.В. Організаційно-правові засади діяльності комерційних банків в Україні: дис. ... кандидата юрид. Наук: 12.00.07 / Прилуцький О.В. – Х., 2008. – 192 с.
8. Влияние новых требований Базель-3 для Украины неоднозначно [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrbanks.info>.
9. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 24 липня 2009 року №1617 – VI. Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
10. Дзюбик О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О.В. Дзюбик. –К: Поліграф книга, 2000-512с.
11. Аржевітін С.М. Перші 10 років банківської справи в Україні / С.М. Аржевітін – К: Діалог Прессе, 2001- 123с.